

Warszawa, 12 lutego 2024 r.

dr hab. Tadeusz Zembrzuski, prof. UW
Katedra Postępowania Cywilnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski
www.zembrzuski.eu

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Sandry Zientalewicz
pt. „Ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów
lub zagadnień wstępnych”**

I.

Niniejsza recenzja została sporządzona zgodnie z art. 190 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm., dalej: Prawo o szkolnictwie wyższym). Kryteria oceny określone zostały w art. 187 tego aktu prawnego. Rozprawa doktorska powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art. 187 ust. 1). Przedmiotem rozprawy doktorskiej powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne (art. 187 ust. 2).

II.

Przedmiotem recenzowanej pracy jest problematyka ograniczenia rozprawy w sprawach cywilnych jako sposobu organizacji postępowania, instytucji ujętej

w art. 220 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1150, dalej: k.p.c.), która umożliwia ograniczenie przez sąd rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych. Trafnie zwrócono w pracy uwagę, że regulacja ta jest często stosowana w praktyce, lecz nieraz bez należytej refleksji, a niekiedy wręcz w sposób zautomatyzowany.

Kandydatka w sposób precyzyjny przedstawiła swoje hipotezy i pytania badawcze. Jak wyjaśniono we wstępie, o wyborze tematu pracy zdecydowała potrzeba zweryfikowania twierdzenia, czy ograniczenie rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych powinno być uznane za jedną z podstawowych metod, którymi powinien posługiwać się sąd w ramach kierownictwa postępowaniem. Podjęto próbę oceny badanej instytucji z perspektywy celów i zasad postępowania cywilnego. Wymagane i pożądane było przeprowadzenie pogłębionej i wieloaspektowej analizy zmierzającej do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy art. 220 k.p.c. powinien być postrzegany jako instrument usprawniający przebieg postępowania sądowego przy jednoczesnym czynieniu zadość gwarancji rzetelnego postępowania. Dążąc do osiągnięcia powyższego, sformułowano pytania dotyczące funkcji ograniczenia rozprawy, sposobu jej realizacji, należytego określenia przedmiotu ograniczenia rozprawy, a także jej wpływu na rozstrzygnięcia odnoszące się do powództwa oraz żądań strony przeciwnej.

Wybór tematu pracy należy ocenić jednoznacznie pozytywnie jako szczególnie trafny. Jest aktualny, ma doniosłe znaczenie praktyczne. Nie był dotychczas przedmiotem szerszego studium, mimo istniejącego niewątpliwie zapotrzebowania na takie opracowanie. Jego ujęcie jest zatem oryginalne i nowatorskie. Próba systematycznego i kompleksowego podejścia do regulacji zawartej w art. 220 k.p.c. nie sprowadza się do analizy jednego przepisu, lecz jego uniwersalne znaczenie, a także bardzo szeroki zakres zastosowania wymagały znajomości wielu zagadnień i instytucji prawa cywilnego procesowego. Takie ujęcie tematu pozwala oczekiwać, że rozważania zawarte w dysertacji będą mieć zarówno duże walory poznawcze, jak i pozwolą na pełniejsze zdefiniowanie oraz uporządkowanie okoliczności

i warunków działalności sądu związanych z ograniczaniem rozprawy i zakresu rozpoznania sprawy.

Temat rozprawy daje podstawę do przeprowadzenia złożonych i interesujących badań naukowych, umożliwia rozważenie wielu istotnych problemów, pozwalających wykazać się nie tylko wiedzą teoretyczną, lecz także znajomością praktyki. Dokonany przez Kandydatkę wybór tematyki rozprawy doktorskiej jest nie tylko właściwy od strony potrzeb nauki, wymaga także znajomości stosowania prawa sądowego. Rozważana tematyka jest ważka i interesująca, wymaga pogłębionej refleksji wokół przyczyn niewłaściwego, nieodpowiedniego lub niewystarczającego wykorzystywania przedmiotowej instytucji w praktyce, której potencjał i znaczenie nie były doceniane w dotychczasowych wypowiedziach piśmiennictwa, zazwyczaj o charakterze komentarzowym lub sprawozdawczym.

Autorka poradziła sobie z powyższymi wyzwaniami w sposób satysfakcjonujący. Wskazane cele pracy zostały zrealizowane, zaś rozprawa stanowi próbę opracowania tematu, który dotychczas, co należy podkreślić, nie był przedmiotem szczegółowej i pogłębionej analizy w prawie polskim. Zainteresowanie tą problematyką ze strony doktryny zasługuje niewątpliwie na wysokie uznanie. Rozprawa mgr Sandry Zientalewicz, będąca monograficznym ujęciem tematu, wypełnia lukę istniejącą dotąd w literaturze. Powyższe pozwala jednoznacznie przyjąć, że przedmiotem recenzowanego doktoratu jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

III.

Rozprawa doktorska pani Sandry Zientalewicz formalnie składa się z krótkiego i syntetycznego wstępu (s. 8 - 13), czterech rozdziałów (s. 14 – 302) oraz wniosków (s. 303 – 309), w których wskazano najważniejsze dla tematu ustalenia Autorki.

Można wyodrębnić rozważania mające na celu scharakteryzowanie instytucji ograniczenia rozprawy oraz jej umiejscowienie wśród konstrukcji i środków prawnych służących usprawnieniu postępowania oraz zapewnieniu jego efektywności (rozdział I). Osobno potraktowano problematykę przebiegu rozprawy oraz zaprezentowano mechanizmy jej ograniczenia (rozdział II). Kolejny rozdział służy zdefiniowaniu zarzutów i zagadnień wstępnych, do których rozprawa może zostać ograniczona, a także weryfikacji przydatności normy z art. 220 k.p.c. na tle konkretnych przykładów jej zastosowania (rozdział III). Ostatnią część dysertacji poświęcono prezentacji konsekwencji procesowych będących następstwem ograniczenia rozprawy (rozdział IV). Przedstawiony układ rozprawy należy uznać za spójny, pozwolił Autorce na szerokie omówienie problematyki rozprawy w procesie cywilnym oraz mechanizmów służących jej ograniczeniu.

Przedmiotem rozważań Autorki było zastosowanie art. 220 k.p.c. w trybie procesowym, co uzasadniono stwierdzeniem, że instrument służący eliminowaniu konieczności kompleksowego badania sprawy jest adekwatny przede wszystkim w warunkach kontradyktoryjnego sporu. W efekcie zabrakło w pracy uwag odnoszących się do postępowania nieprocesowego, które w znacznej mierze również charakteryzuje się kontradyktoryjnością. Wprawdzie znaczna część spostrzeżeń może być odnoszona do obydwu trybów postępowania rozpoznawczego, lecz szersze spojrzenie na postępowanie, w którym sąd pełni bardziej aktywną rolę oraz w większym stopniu korzysta z instrumentarium o charakterze inkwizycyjnym, z pewnością wzbogaciłoby rozważania.

IV.

W zakreślonych ramach recenzji nie sposób przedstawić i poddać ocenie wszystkich wyników badań i ustaleń poczynionych w recenzowanej rozprawie. Wyrażane poglądy zdecydowanie mieszczą się w ramach dyskursu. Prezentowane uwagi stanowią zatem jedynie wycinkową ilustrację zagadnień poruszonych

w recenzowanej pracy. Konieczne jest zastrzeżenie skierowane zarówno do Autorki dysertacji, jak i czytelników recenzji, że kwestie godne pochwały zostaną opisane lapidarnie w przeciwieństwie do zagadnień wymagających krytycznej refleksji. Należy także zwrócić uwagę, że szczegółowe rozważania Autorki nie skłaniają w zasadzie do uwag polemicznych – większość zaprezentowanych tez zasługuje na akceptację, a nawet jeżeli recenzent może być odmiennego zdania, to nie sposób nie dostrzec i nie docenić znaczenia argumentów podnoszonych w dyskusji.

W rozdziale I zmierzono się z próbą charakterystyki ograniczenia rozprawy, mimo że rozważania odnoszące się do samej instytucji rozprawy zawarto dopiero w kolejnej części opracowania. Utrudniło to nieco prezentację tytułowego zagadnienia prezentowanego czytelnikowi niejako w oderwaniu od instytucji procesowej, z którą jest powiązana.

Jako centralne zagadnienie odnoszące się do instytucji z art. 220 k.p.c. trafnie wskazano problematykę kierownictwa sędziowskiego wymagającego badania licznych preliminaryjnych zagadnień celem dokonania oceny, czy – ewentualnie w jaki sposób - postępowanie sądowe powinno podlegać kontynuacji wedle tradycyjnych reguł, czy też pożądane jest skoncentrowanie się na określonych zarzutach lub zagadnieniach wstępnych. Autorka jest zwolennikiem „modelu aktywnego sędziego”, do którego powinno należeć zbadanie *ad casu* ziszczenia się zarzutów lub zagadnień wstępnych, których rozpoznanie w pierwszej kolejności może wywrzeć pozytywny wpływ na tok procesu. Przekonujące są rozważania wskazujące na znaczenie procesu myślowego służącego „wyciąganiu przed nawias” zagadnień wystarczających do rozpoznania sprawy lub szczególnie istotnych dla jej prawidłowego przebiegu. Prezentacja przy tym pozostałych sposobów usprawnienia postępowania, sięganie do innych konstrukcji ukierunkowanych na osiągnięcie tego celu wydaje się zbędne, niesłużące prezentacji analizowanej instytucji.

Interesująca jest zwięzła refleksja poświęcona ekonomicznej analizie prawa świadcząca o tym, że sędziowskie kierownictwo postępowaniem wiąże się z

koniecznością ważenia dóbr oraz uwzględniania potrzeb stron, czemu służyć powinno rozważne i racjonalne sięganie do normy z art. 220 k.p.c. celem skoncentrowania się na określonych zarzutach lub zagadnieniach wstępnych oraz pozostawienia na danym etapie postępowania materiału procesowego odnoszącego się do pozostałych kwestii.

Próba odniesienia i umiejscowienia badanej instytucji wśród zasad i wartości postępowania sądowego jest *prima facie* pożądana, a wręcz niezbędna. Bez wątpienia każda kodyfikacja, w tym kodyfikacja prawa procesowego cywilnego, ma swoje fundamentalne zasady konstrukcyjne, wynikające z istoty normowanego prawa i stanowiące jego dogmatyczną opokę. Zasady niekiedy są wprost wyrażone, niekiedy natomiast mają charakter zasad aksjomatycznych, wynikających z tradycji lub ducha prawa albo powszechnie uznawanych przez doktrynę. Nie bez znaczenia jest zatem dokonany według określonego kryterium wybór określonych zasad i wartości, celem zwrócenia na ich związek, komplementarność bądź sprzeczność z instytucją z art. 220 k.p.c. W pracy zabrakło jednak klarownej prezentacji w tym zakresie. Choć zrozumiale wydaje się odniesienie przedmiotowej konstrukcji do postulatu szybkości, świadomie zaliczonego przez Autorkę w poczet zasad (co wydaje się kontrowersyjne, Autorka szczególne znaczenie przypisuje jednak poszukiwaniu rozwiązań pozwalających na ukończenie sprawy w jak najkrótszym czasie), to następne skonfrontowanie jej z zasadą kierownictwa sędziowskiego, zasadą prawdy materialnej, którą nie do końca przejrzysty sposób powiązano z innymi zasadami, w tym m.in. zasadą dyspozycyjności czy zasadą koncentracji materiału procesowego, utrudnia odczytanie zamiarów Autorki dotyczących hierarchizacji tychże zasad i ich wpływu na znaczenie i wykładnię instytucji z art. 220 k.p.c. W pierwszej części dysertacji zabrakło szerszego spojrzenia na analizowaną instytucję z perspektywy zasady rzetelności postępowania.

Z dużym zaskoczeniem i zdziwieniem należy przyjąć uwagi Autorki odnoszące się do „ustalania prawdy obiektywnej”, która może być postrzegana raczej w kategoriach historycznych i nie przystaje do współczesnych realiów procesowych. Posługiwanie się bez należytej tym pojęciem refleksji znajduje odzwierciedlenie

w zamiennym sięganiu do pojęć prawdy, prawdy materialnej, czy zasady prawdy, której zaliczanie do zasad współcześnie bywa wręcz kwestionowane w piśmiennictwie (zamiast wielu zob. np. T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 17 i n.

W niektórych wypadkach pojawiają się wątpliwości odnośnie do stanu prawnego, którego dotyczą spostrzeżenia Autorki. Nie w pełni zrozumiałe są chociażby uwagi dotyczące normy z art. 220 k.p.c. w kontekście problematyki wspierania postępowania i klauzuli dobrych obyczajów. Odwoływanie się do normy z art. 3 k.p.c., art. 6 § 2 k.p.c., a także do sankcji art. 226² k.p.c., z pominięciem jednak normy z art. 4¹ k.p.c. (wprowadzonej nowelizacją z 4 lipca 2019 r.) nie pozwala ustalić, czy i w jakim stopniu chodziło o problematykę nadużycia uprawnień procesowych, niekiedy wadliwie łączone z nadużywaniem prawa (szerzej zob. K. Weitz, *Nadużycie "prawa" procesowego cywilnego*, *Polski Proces Cywilny* 2020/1).

Rozdział II poświęcono problematyce rozprawy oraz prezentacji możliwości oraz sposobu jej ograniczenia. Zasadniczym celem badanej instytucji są, w ocenie Kandydatki, ograniczenie kosztów postępowania odnoszące się do aspektów czasowych (długości trwania postępowania) oraz fiskalnych (opłaty, wydatki oraz koszty „bardziej nieuchwytnie” s. 57). Za „istotę regulacji art. 220 k.p.c.” uznano skrócenie lub wyeliminowanie poszczególnych etapów rozprawy, w tym zwłaszcza postępowania dowodowego. Zauważyć wypada, że nie bez znaczenia jest także elastyczność postępowania z zapewnieniem jednak, co wymaga podkreślenia, jego transparentności oraz przewidywalności. Kandydatka wyraża przekonanie, że art. 220 k.p.c. może być także wykorzystywany jako sposób koncentracji materiału procesowego (kierownictwa materialnego), co nie zostało jednak poparte przekonującymi argumentacją, mając na względzie, że instytucja ta zasadniczo nie

rzutuje na ukształtowanie ani przeniesienie momentu koncentracyjnego (prekluzyjnego).

Rozważania tej części pracy rozpoczynają się przybliżeniem przebiegu i elementów rozprawy. Zabieg ten był pożądany, mając na względzie późniejszą prezentację elementów podlegających ograniczeniu w wypadku zastosowania art. 220 k.p.c., choć warto było postawić większy nacisk na zaakcentowanie funkcji instytucji rozprawy w procesie cywilnym.

Badanie przedmiotowej materii wymagało zachowania daleko idącej precyzji i konsekwencji, także w warstwie językowej. Choć uważna lektura umożliwia odczytanie intencji Autorki, to jednak posługiwanie się sformułowaniem „postępowania w ramach rozprawy ograniczonej”, czy „rozpoznawania sprawy w sposób (nie)ograniczony”, powinno mieć na względzie, że konstrukcja ani charakter rozprawy nie ulega zmianie, lecz - co trafnie akcentowano - ograniczeniu podlega rozpoznanie sprawy w związku z modyfikacją zakresu, rodzaju i liczby czynności procesowych dokonywanych w ramach określonego posiedzenia lub posiedzeń sądu wyznaczonych na rozprawę, która w danej instancji może być tylko jedna.

Podzielić należy argumenty Autorki przeciwko milczącemu ograniczeniu rozpoznania sprawy, które należałoby jednak uzupełnić uwagami odnoszącymi się do formy czynności procesowych sądu (zob. np. J. Mokry, *Wadliwe czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo XL, Wrocław 1973; J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo CCXXV, Wrocław 1993).

Trafne jest spostrzeżenie, że stosowanie art. 220 k.p.c. wywołuje zróżnicowane następstwa, w efekcie czego sprawa może niekiedy nadawać się do rozstrzygnięcia (orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie). Może zachodzić jednak potrzeba wydania czynności decyzyjnej w przedmiocie danego zagadnienia oraz dalsze prowadzenie postępowania w sprawie.

Wysoko należy ocenić, jako twórcze i oryginalne, spostrzeżenia odnoszące się do formy, a zwłaszcza odwołania ograniczenia rozprawy (rozdział 2.5). Interesujące są uwagi o ograniczonym zastosowaniu normy z art. 359 k.p.c. do postanowień z art. 220 k.p.c., w tym odnoszące się do konstrukcji tzw. postanowień technicznych.

Tworząc optymalną i konsekwentną siatkę terminologiczną, należałoby jednak rozważyć posługiwanie się innym pojęciem niż „odwołanie ograniczenia” odnośnie do sytuacji, w których sąd dojdzie do przekonania, że ograniczenie okazało się bezcelowe albo nie wywołało oczekiwanych skutków procesowych. W takich wypadkach zachodzi potrzeba rozpoznania sprawy według reguł ogólnych, której ziszczenie wymaga dokonania kolejnych czynności procesowych, a nie „odwołania” (uchylenia) czynności wcześniej dokonanych.

Istotne znaczenie ma także analiza odnosząca się do rozpoznawania spraw cywilnych z pominięciem rozprawy – określanej przez Kandydatkę jako „całkowite zniesienie rozprawy” z odwołaniem się do rozpoznawania spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym w kontekście zasady jawności i ustności postępowania (na marginesie wypada wskazać, że posługiwanie się pojęciem zniesienia, mające zupełnie inne znaczenie w kontekście postępowania, jest wątpliwe – s. 116 i n.).

Zgodzić się wypada z zapatrywaniem, że art. 220 k.p.c. ma zastosowanie w sprawach rozpoznawanych na rozprawie, zaś wprowadzając w szerokim stopniu regulacje umożliwiające orzekanie na posiedzeniu niejawnym nie uwzględniono potencjału tkwiącego w analizowanej regulacji. Na uwagę zasługuje postulat odnoszący się do możliwości stosowania tej normy przy orzekaniu z wyłączenie jawności postępowania. Podzielając krytykę odnoszącą się do faktycznego ograniczania zasady jawności postępowania, wydaje się, że Autorka nie doceniła systemowego znaczenia spraw rozpoznawanych przy zastosowaniu konstrukcji odwrócenia sporu.

Rozdział III zawiera rozważania odnoszące się do zarzutów i zagadnień wstępnych, do których rozprawa może być ograniczona. Interesujące są uwagi

odnoszące się do próby zdefiniowania tych pojęć oraz ich relacji - skonkludowane stwierdzeniem, że skoro pojęcie zagadnień wstępnych może być interpretowane szeroko (jako kwestie, których rozstrzygnięcie jest istotne), to obejmuje ono każdą okoliczność, w tym podniesioną w ramach zarzutu. Należy mieć jednak na względzie, że pojęcie „zarzuty” również bywa bardzo szeroko interpretowane, a także różnie rozumiane na gruncie prawa cywilnego procesowego.

W sposób bardzo zwięzły odniesiono się do normy z art. 222 k.p.c., która może być, jak się wydaje, doskonałą płaszczyzną wstępnej selekcji i definitywnego przesądzenia określonych kwestii procesowych. Z kolei prezentując przydatność instytucji ograniczenia rozprawy w kontekście poszczególnych zarzutów lub zagadnień procesowych oraz merytorycznych dla rozstrzygnięcia sprawy lub prawidłowego przebiegu postępowania, Autorka nie uniknęła nadmiernej kazuistyki, która nie została poparta adekwatną syntezą uwag i spostrzeżeń. Nie jest także do końca jasne kryterium doboru poszczególnych konstrukcji. Wskazanie, że „przyjrano się bliżej kilku zagadnieniom (...), które stanowiły przykłady reprezentatywne” (s. 148) nie czyni w pełni zadość oczekiwaniom czytelnika. Odnoszenie się do zbyt licznej i niekiedy przenikającej się zróżnicowanej grupy instytucji, z którymi wiążą się odmienne następstwa procesowe (w tym m.in. przesłanki procesowe, nieważność postępowania, przedawnienie, legitymacja procesowa, zarzut potęczenia, czy orzekanie w warunkach zaoczności) skutkowało tym, że zostały one – jako instytucje – przedstawione dość powierzchownie, bez zarysowania ich natury i złożoności. Mając świadomość, że każda z nich mogłaby być przedmiotem osobnego opracowania, należałoby oczekiwać dokładniejszej i bardziej precyzyjnej ich prezentacji w kontekście analizowanej problematyki. Choćby tytułem przykładu, odnosząc się do problematyki nieważności postępowania (s. 162 – 164) nie zaprezentowano mającego zastosowanie w takim wypadku mechanizmu procesowego tym bardziej, że odmienne skutki następują w wypadki stwierdzenia przyczyn nieważności postępowania odrzuceniowej oraz przyczyn nieważności zniesieniowej.

Nie ulega wątpliwości, że sąd powinien każdorazowo rozważnie i precyzyjnie dobierać zróżnicowane zagadnienia i zarzuty celem ograniczenia rozprawy. W tej części pracy – mającej największą objętość - zabrakło jednak konkluzji oraz wniosków o charakterze ogólnym. Przegląd „przydatności” poszczególnych sytuacji i konstrukcji, które w większym lub mniejszym stopniu mogą być, w zależności od konkretnych okoliczności, przedmiotem rozprawy ograniczonej nie został należycie podsumowany.

W rozdziale IV poddano analizie konsekwencje procesowe ograniczenia rozprawy, bazując na podziale odnoszącym się do postępowania pierwszoinstancyjnego oraz postępowania odwoławczego. Wydaje się, że prezentacja palety możliwych rozstrzygnięć zasługiwała na usystematyzowanie przy większym wykorzystaniu dorobku nauki (np. I. Wolwiak, *Zakończenie postępowania rozpoznawczego*, Warszawa 2019).

Cenne są rozważania dotyczące skutków naruszenia art. 220 k.p.c. w kontekście zarzutów apelacyjnych, akcentujące, że zarzut naruszenia tego przepisu nie cechuje się samodzielnością. Można wyrazić nadzieję, że w środowisku praktyków zostaną dostrzeżone ważne argumenty wykazujące wadliwość podnoszenia naruszenia przedmiotowej regulacji, której zastosowanie samo w sobie – co do zasady – nie powoduje wadliwego rozstrzygnięcia. Trafnie wykazano, że regulacja ta jest jedynie środkiem do określonego przez sąd celu. W takim wypadku celowe jest formułowanie zarzutów naruszenia prawa materialnego lub procesowego, stosownie do dostrzeżonych naruszeń zaistniałych w trakcie postępowania prowadzonego w warunkach ograniczonej rozprawy. Interesujące jest także zwrócenie uwagi na perspektywę, że niezastosowanie normy z art. 220 k.p.c. może być łączone z naruszeniem prawa strony (przeciwnej) do rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki.

Pożądane byłoby zbiorcze ujęcie problematyki pozbawienia strony możliwości obrony (art. 379 pkt 5 k.p.c.) w następstwie przeprowadzenia rozprawy ograniczonej. Stosowne odniesienia pojawiają się przy różnych zagadnieniach (w tym zwłaszcza w

rozdziale 4.2.2.), zabrakło w tym wypadku syntetycznego ujęcia tego problemu, co ma istotne znaczenie z perspektywy zachowania gwarancji rzetelnego procesu.

W podsumowaniu wypada stwierdzić, że analiza treści rozprawy doktorskiej, mimo pojawiających się zasygnalizowanym uwag krytycznych, uprawnia do stwierdzenia, że mamy do czynienia z wywodem przemyślanym i uporządkowanym, prowadzonym na odpowiednim poziomie.

V.

Recenzowana dysertacja wpisuje się w ciąg badań służących poszukiwaniu i opisywaniu sposobów i metod zmierzających do zwiększenia efektywności postępowania cywilnego i zagwarantowania prawidłowości zapadających w nim rozstrzygnięć sądowych. Badana przez Kandydatkę problematyka jest niezwykle ważka i przydatna dla przybliżenia funkcjonowania elementów procesu cywilnego, rozumianego jako normatywny mechanizm wykonywania wymiaru sprawiedliwości. Istotne znaczenie ma unormowanie kognicji sądu, określenie zakresu rozpoznawczej i kontrolnej funkcji środków prawnych na każdym etapie postępowania. Nie ulega wątpliwości, że zakres kognicji sądu rozpoznającego powództwo determinuje treść oraz formę orzekania. Każdorazowo jest on zobligowany do ustalenia stanu faktycznego, stwierdzenia treści miarodajnych norm prawnych oraz dokonania subsumcji i wiążącego stwierdzenia, jakie są w świetle tych norm skutki prawne ustalonych faktów. W pracy można było oczekiwać nieco bardziej wyczerpującej i wszechstronnej analizy relacji między ograniczeniem rozprawy a zakresem kognicji sądu podejmujących określone działania celem wydania rozstrzygnięcia co do istoty albo w określonej kwestii procesowej.

W niektórych wypadkach można odnieść wrażenie niewyczerpania poszczególnych wątków, tzn. „urywających się wywodów”, sytuacji, w których trafne spostrzeżenia nie zostały należycie spuentowane (np. wątek umiejscowienia przedmiotowej normy w triadzie tzw. przepisów organizacyjnych wraz z art. 219 k.p.c.

traktującego o połączeniu oddzielnych spraw w celu ich łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia, jak również z art. 218 k.p.c. odnoszącym się do zarządzenia oddzielnej rozprawy co do określonego w przepisie przedmiotu lub podmiotu).

Jako zaletę pracy należy natomiast wskazać, że Autorka nie unika próby odpowiedzi na pojawiające się wątpliwości, formułuje i należycie uzasadnia postulaty *de lege ferenda* (np. postulat nowelizacji art. 220 k.p.c. przez zastąpienie ograniczenia rozprawy pojęciem ograniczenia rozpoznania sprawy).

Autorka zaprezentowała problemy, z którymi styka się praktyka. Doskonale została zaprezentowana tzw. perspektywa sędziowska. Cała praca jest bez wątpienia napisana z dużym wyczuciem potrzeb praktyki. Wskazywanie na potrzeby, trudności i mankamenty orzecznictwa oraz podejmowanie prób ich rozwiązania stanowią bezsprzecznie zaletę pracy. Należy jednak żałować, że elementy analizy instytucji prawnych przeważają nad umiejętnością syntezy.

Reasumując, recenzowana rozprawa ma istotne znaczenie dla praktyki, zaś praktyczne walory opracowania sprawiają, że w satysfakcjonującym stopniu stanowi ona również wkład w rozwój teorii prawa procesowego cywilnego.

VI.

Nie budzi zasadniczych zastrzeżeń zawarta w pracy warstwa opisowa stanu prawnego, lecz poważnym mankamentem jest brak wszechstronnej i kompleksowej prezentacji stanowisk przedstawicieli doktryny. Poważnym zarzutem wobec recenzowanej rozprawy jest niepełność oraz wybiórczy sposób korzystania z materiałów źródłowych. Bibliografia obejmuje jedynie 146 pozycji (w tym pozycje o charakterze podręcznikowym i komentarzowym), co mając na względzie liczbę poruszanych zagadnień i badanych wątków, jest zdecydowanie niesatysfakcjonujące.

Celem uwidocznienia skali i rozmiaru braków w tym zakresie, celowe jest ukazanie tego choćby na jednym przykładzie. W rozdziale 1.2.3. traktującym o zasadzie prawdy materialnej, odwołano się wyłącznie do jednej pozycji

bibliograficznej (H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021 – do tego bazując na wersji dostępnej w bazie Lex).

Tymczasem rzetelne podejście i należyte potraktowanie tego zagadnienia uzasadniałoby we wskazanym wypadku zgromadzenie oraz skorzystanie przez Kandydatkę - przygotowującą dysertację o randze rozprawy doktorskiej - choćby z części z poniższych pozycji bibliograficznych: W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania*, „Studia Cywilistyczne” 1975, t. XXV–XXVI; O. Bogucki, *Teoretyczne aspekty zasady prawdy materialnej w nowym modelu postępowania cywilnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2000/1; W. Broniewicz, *Zasada kontradyktoryjności procesu cywilnego w poglądach nauki polskiej (1880–1980)* [w:], red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985; A. Brzemia-Bonarek, *Prawda w świetle znowelizowanego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Prawo Kanoniczne” 2008/3–4; J. Dąbrowa, *W sprawie terminów: prawda materialna czy obiektywna?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego” 1961, Prawo VIII; H. Dolecki, *Jedna czy kilka prawd w poznaniu sądowym?* [w:] *Księga jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego*, red. Z. Ofiarski, Szczecin 2004; T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010; T. Gizbert-Studnicki, *Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2009/7; J. Gudowski, *O kilku naczelných zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, 2005; A. G. Harla, *Postulat sprawności postępowania cywilnego a kwestia jego szybkości (art. 6 k.p.c.)* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016; A.G. Harla, *Zasada prawdy w procesie cywilnym (art. 3 i 323 k.p.c.)* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, Warszawa 2017; A. Jakubecki,

Kontradyktoryjność a poznanie prawdy w procesie cywilnym w świetle zmian kodeksu postępowania cywilnego, „Przegląd Sądowy” 1998/10; A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem*, Kraków 2006; J. Jodłowski, *Nowe drogi polskiego procesu cywilnego. Założenia ideologiczne reformy postępowania cywilnego* [w:] J. Jodłowski, *Z zagadnień polskiego procesu cywilnego*, Warszawa 1961; J. Jodłowski, *Zasady naczelne socjalistycznego postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974; A. Kallaus, *Konsekwencje prawne zmiany przepisu art. 3 k.p.c. w postępowaniu procesowym*, „Monitor Prawniczy” 1997/4; K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005/1–2; T. Kostecki, *Zasada prawdy formalnej w k.p.c.*, „Głos Sądownictwa” 1936/6; F. Kruszelnicki, *Zasady procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa” 1931/9; M. Manowska, *Zasada prawdy materialnej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, „Prawo Spółek” 1999/12; K. Osajda, *Zasada sprawiedliwości proceduralnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010; K. Piasecki, *Prawda w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1989/2–3; H. Pietrkowski, *Istota zmian w zakresie sposobu gromadzenia materiału procesowego w powojennym postępowaniu cywilnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. M. Tomalak, Warszawa 2017; H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2005/10; P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005; Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958; P. Rylski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku*, Warszawa 2009; M. Sawczuk, *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego)* [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz. Księga*

pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, red. A. Marciniak, Łódź 1998; M. Sawczuk, *Teoria prawdy w prawie cywilnym (procesowym i materialnym)* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985; W. Siedlecki, *Przebudowa sądowego postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1959/3; W. Siedlecki, *Zasada kontradyktoryjna i zasada śledcza w polskim procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1953/2; M. Waligórski, *Gwarancje wykrycia prawdy w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1953/8–9; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa w perspektywie teorii prawa oraz szczegółowych nauk prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1974/2; T. Zembruski, *Prawda jako wartość sprawiedliwego procesu* [w:] *Prawda w postępowaniu cywilnym. Quid est veritas?*, red. M. Strus-Wołos, M. Wieczorek, Radom 2022; M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974. Tego rodzaju „zestawy” literatury niedostrzeżonej, pominiętej, niewykorzystanej, choćby nieodnotowanej przez Kandydatkę można by multiplikować przy wielu instytucjach i poruszanych w dysertacji zagadnieniach.

W dysertacji nie odnotowano wielu opracowań monograficznych analizujących określone instytucje, do których odwoływała się Kandydatka, tytułem przykładu: odnośnie do zasady dyspozycyjności (R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016), przesłanek procesowych (Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966), czy potrącenia (A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2020).

Kolejny zarzut wiąże się z faktem, że w wielu wypadkach literatura, do której Kandydatka sięga i odwołuje się w swoich rozważaniach, nie jest zasadniczą i podstawową, o fundamentalnym znaczeniu, lecz jedynie nawiązującą, a niekiedy wtórnie poruszającą określone wątki. W efekcie można odnieść mylne wrażenie, że autorstwo wyróżnionych w doktrynie poglądów i znaczeń określonych pojęć przypisane są wskazanym autorom, w sytuacji, w której w literaturze postępowania

cywilnego były one znacznie wcześniej całościowo i systemowo prezentowane - np. odwoływanie się do opracowania J. Turka (s. 57), *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Zakamycze 2003 – bez dostrzeżenia monografii J. Mokrego, *Odwoływalność czynności procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973). Powyższe należy krytycznie ocenić zwłaszcza w sytuacji, w której nazwisko danego autora zostaje przywołane wprost w treści rozważań – np. M. Malczyk (s. 93), *Wzruszanie orzeczeń sądu w postępowaniu cywilnym – zaskarżanie i odwołalność orzeczeń* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018 – bez dostrzeżenia monografii I. Kunickiego, *Związek sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym*, Warszawa 2010.

Krytycznie należy ocenić ponadto wielokrotne odsyłanie czytelnika do opracowań w postaci podręcznika akademickiego (zwłaszcza W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023 – niemal trzydziestokrotnie, czy T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009 – w tym wypadku nie sięgnięto do nowszego, zaktualizowanego wydania publikacji z 2013 r.). Nie podważając w żadnym razie rangi i roli przywołanych publikacji, należy wskazać, że prawidłowe byłoby wskazywanie przede wszystkim opracowań monograficznych poświęconych poszczególnym instytucjom prawa procesowego.

Nie oczekując nadmiernego, zbędnego rozbudowywania potrzeby przypisów, należy uznać, że w wielu fragmentach pracy Autorka nad wyraz oszczędnie korzystała z dotychczasowego dorobku nauki prawa procesowego cywilnego. Negatywnym, nieuniknionym następstwem tego rodzaju braków musiały być pewne nieporozumienia, niedostrzeganie poszczególnych kwestii, ale prezentowanie poglądów nieadekwatnych i niekiedy niezrozumiałych lub nawet nieaktualnych, co już wcześniej na przykładzie prawdy obiektywnej) zasygnalizowano.

Z powyższych względów lektura rozprawy nie pozwala stwierdzić z pełnym przekonaniem, że opracowanie zaprezentowanych przez Kandydatkę twierdzeń i poglądów zostało poprzedzone gruntownymi badaniami i studiami, które powinny

łączyć się ze staranną kwerendą, analizą i wykorzystaniem źródeł. Wprawdzie Kandydatka porusza się po poszczególnych zagadnieniach w sposób uporządkowany i z pewną swobodą, lecz napotyka trudności weryfikacji opanowania przez nią umiejętności pracy źródłowej i analizy możliwego do zgromadzenia, bogatego dorobku piśmiennictwa.

Powyższe mankamenty, wątpliwości i zastrzeżenia nie odnoszą się do znajomości wypowiedzi judykatury, których nie zabrakło w pracy, dzięki posłużeniu się metodą *case study* i odwoływaniu się do konkretnych przykładów z praktyki, w tym zwłaszcza wypowiedzi sądów powszechnych. Prezentacja potrzeb i trudności orzecznictwa stanowi walor pracy, przy czym tworzenie wykazu orzeczeń na końcu pracy (s. 318 – 324) było zbędne.

VII.

Stronę formalną rozprawy należy ocenić ogólnie jako dobrą. Sporadycznie zdarzają się powtórzenia (np. w zakresie celów analizowanej instytucji). Niekiedy pojawiają się zbędne dygresje (np. dotyczące wymagań pism procesowych wnoszonych przez zawodowego pełnomocnika z art. 128¹ k.p.c., czy uwagi dotyczące praktycznego zastosowania posiedzenia przygotowawczego, które Kandydatka uznaje za „warte zaznaczenia” – s. 65).

Dysertacja jest napisana poprawnym i klarownym językiem. Widoczne są staranność oraz dopracowanie pracy od strony stylistycznej. Strona redakcyjna pracy nie nasuwa zastrzeżeń. Drobnym mankamentem jest nadużywanie ubarwień i sformułowań niewnoszących nic do rozważań, jak chociażby: „warto zaznaczyć”, „należy zauważyć”, „należy pamiętać”, „należy wskazać”, „podkreślenia wymaga” etc. Autorka nadużywa także zwrotu „w przypadku”. Wadliwe jest ponadto posługiwanie się pojęciem „decyzji procesowej”, w miejsce której należałoby sięgać do konstrukcji czynności decyzyjnej sądu. Nie w pełni prawidłowe jest wielokrotnie (ponad sto razy) posługiwanie się pojęciem „procedowania” odnośnie do modelu

czy sposobu postępowania sądowego na gruncie Kodeksu postępowania sądowego. Zaskakujące mogą być niektóre używane określenia, np. sformułowanie, że „solą sądu odwoławczego byłoby dokonanie oceny (...)” (s. 309).

Tego rodzaju drobne zastrzeżenia nie dezawuuują ani nie podważają pozytywnej oceny stylu. Wypada docenić, że lektura została poddana bardzo starannej korekcie, nie stwarza zastrzeżeń co do komunikatywności tekstu, a drobne usterki językowe mają charakter zupełnie wyjątkowy (np. s. 45, 159). Podobnie sporadycznie pojawiają się błędy interpunkcyjne przy posługiwaniu się zdaniami wstawionymi. Niekiedy niepotrzebnie umieszczano kropkę po tytułach poszczególnych podrozdziałów (np. s. 23, 87). Drobnym niedociągnięciem może być odwoływanie się w tekście do poglądów przypisywanych innej osobie (redaktora naukowego publikacji), niż w treści przypisu (np. przypis 322 na stronie 140).

VIII.

Odnosząc się do zastosowanych w pracy metod badawczych, należy zauważyć, że zostały one zasadniczo określone celami dysertacji. Podstawowe znaczenie ma metoda dogmatycznoprawna (formalno-dogmatyczna), której wybór jest prawidłowy i zrozumiały. Poszczególne tezy pracy są uzasadnione zgodnie z zasadami wykładni prawa. Posłużono się także metodą ekonomiczną, która miała na celu zwrócenie uwagi na efektywność ekonomiczną ograniczania rozprawy, w tym celowość weryfikowania *ad casu* zysków i strat. Odnotować należy próby posługiwania się metodą aksjologicznego badania prawa, choć złożona problematyka zasad i wartości prawa procesowego, o czym była mowa, nie została optymalnie wykorzystana. Dodatkowo, choć w niewielkim zakresie, sięgnięto do metody historycznej i prawnoporównawczej. Z jednej strony analiza instytucji uregulowanych w innych systemach prawnych (prawo niemieckie) została poczyniona w niezbędnym zakresie, co uwarunkowane jest specyfiką i charakterem badanej problematyki, co do której prowadzenie szerszych badań komparatystycznych nie było by uzasadnione.

Z drugiej jednak strony można wyrazić przypuszczenie, że sięgnięcie do innych ustawodawstw pozwoliłoby Autorce, w ramach podjętego tematu, na lepsze pokazanie swoistości mechanizmu ograniczania rozprawy.

Mimo wskazanych zastrzeżeń recenzowaną rozprawę należy ocenić pozytywnie. Jest oryginalnym opracowaniem, dowodzi opanowania przez jej Autorkę metody prawniczej w stopniu wystarczającym do samodzielnego rozwiązywania problemów prawa procesowego cywilnego. Wypada bowiem wyrazić przekonanie i nadzieję, że dysertacja będzie służyć dyskusji, stanowić inspirację w dyskursie na temat licznych poruszanych w niej problemów i zagadnień na gruncie prawa procesowego cywilnego, a także przyczyniać się do rozwoju tej gałęzi prawa - zarówno w aspekcie naukowym, jak i praktycznym. Podkreślenia wymaga, że opracowanie będzie z pewnością miało znaczenie dla praktyki wymiaru sprawiedliwości.

IX.

W podsumowaniu stwierdzam, że przedmiotem rozprawy doktorskiej mgr Sandry Zientalewicz jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego dotyczącego ograniczenia rozprawy w procesie cywilnym. W stopniu satysfakcjonującym przedstawiona rozprawa doktorska wykazuje wysoką ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie nauki prawne, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia przez nią pracy naukowej.

Uznać należy, że wymagania określone w art. 187 ust. 1-3 Prawo o szkolnictwie wyższym zostały spełnione, zatem recenzowana praca może być może być podstawą dalszych czynności celem nadania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauki prawne.

/ prof. UW dr hab. Tadeusz Zembrzusi /